AUTIZM SPEKTRIDAGI BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASH JARAYONIDA IJTIMOIY-EMOTSIONAL TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA PEDAGOGNING PSIXOLOGIK BARQARORLIGINI TA'MINLASH

Qodirova Feruzaxon Usmonovna
Maxsus pedagogika kafedrasi mudiri, professor; CHDPU, Chirchiq, O'zbekiston
+998946532320 feruzausmon@mail.ru
Tojiboyeva Durdona Lochinbek qizi
ChDPU Pedagogika fakulteti, Maxsus pedagogika/Surdopedagogika yo'nalishi
Magistrant, Chirchiq, O'zbekiston
+998945677795 tdurdona5@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqolada autizm spektridagi bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ijtimoiy-emotsional ta'lim texnologiyalaridan foydalanish hamda pedagogning psixologik barqarorligini ta'minlash masalalari yoritilgan. Tadqiqotda autizm spektridagi bolalarning maktab muhitiga moslashuvi va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, pedagog faoliyatida uchraydigan stress va emotsional zo'riqishlarni kamaytirishda ijtimoiy-emotsional ta'lim texnologiyalarining samaradorligi asoslangan. Natijalar ushbu yondashuv pedagogning stressga chidamliligini oshirish va bolalarni maktab ta'limiga samarali tayyorlashga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: autizm spektri, maktabga tayyorgarlik, ijtimoiy-emotsional ta'lim, pedagogik texnologiyalar, psixologik barqarorlik, inklyuziv ta'lim.

Аннотация В данной статье рассматриваются вопросы применения технологий социально-эмоционального обучения в процессе подготовки детей с расстройствами аутистического спектра к школе, а также обеспечения психологической устойчивости педагога. Проанализирована роль современных педагогических подходов в адаптации детей с аутизмом к школьной среде и развитии их социальных навыков. Обоснована эффективность социально-эмоционального обучения в снижении профессионального стресса и эмоционального напряжения у педагогов. Результаты исследования показывают, что данный подход способствует повышению стрессоустойчивости педагога и эффективной подготовке детей к школе.

Ключевые слова: аутистический спектр, подготовка к школе, социально-эмоциональное обучение, педагогические технологии, психологическая устойчивость, инклюзивное образование.

Abstract This article examines the use of social-emotional learning technologies in preparing children with autism spectrum disorders for school and ensuring teachers' psychological stability. The study analyzes the role of modern pedagogical approaches in supporting children's adaptation to the school environment and the development of their social skills. The effectiveness of social-emotional learning in reducing occupational stress and emotional tension among teachers is substantiated. The results show that this approach enhances teachers' stress resilience and supports effective school readiness for children with autism spectrum disorders.

Keywords: autism spectrum, school readiness, social-emotional learning, pedagogical technologies, psychological stability, inclusive education.

Kirish

So‘nggi yillarda inklyuziv ta’lim tizimining rivojlanishi autizm spektridagi bolalarni maktab ta’limiga samarali tayyorlash masalasini dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biriga aylantirdi. Autizm spektridagi bolalarda ijtimoiy muloqot, emotsional o‘zini boshqarish va moslashuv ko‘nikmalarining o‘ziga xosligi ularni ta’lim jarayoniga jalb etishda maxsus yondashuvlarni talab etadi. Shu bilan birga, bunday bolalar bilan ishlovchi pedagoglarning kasbiy faoliyati yuqori darajadagi emotsional zo‘riqish, stress va psixologik yuklama bilan kechishi mumkin.

Ushbu sharoitda ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalarini qo‘llash nafaqat autizm spektridagi bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, balki pedagogning psixologik barqarorligini ta’minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu texnologiyalar pedagogga o‘z hissiyotlarini boshqarish, stressga chidamlilikni oshirish hamda kasbiy faoliyatda emotsional muvozanatni saqlash imkonini beradi.

Shu sababli, autizm spektridagi bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalarining pedagogik-psixologik imkoniyatlarini o‘rganish va ularning samaradorligini asoslash bugungi kun pedagogika fanining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Mavzu doirasida olib borilgan ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, autizm spektridagi bolalarni ta’lim jarayoniga tayyorlash muammosi maxsus pedagogika, psixologiya va inklyuziv ta’lim yo‘nalishlarida keng o‘rganilgan. Xorijiy tadqiqotchilar tomonidan autizm spektridagi bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanish xususiyatlari, ularning maktab muhitiga moslashuvi hamda individual ta’lim yondashuvlari samaradorligi chuqur tahlil qilingan. Shu bilan birga, ijtimoiy-emotsional ta’lim (SEL) texnologiyalarining pedagog va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni yaxshilash, emotsional intellektni rivojlantirish va stressni boshqarishdagi o‘rni ilmiy jihatdan asoslangan.

Mahalliy tadqiqotlarda esa inklyuziv ta’lim sharoitida pedagogning kasbiy kompetensiyasi, psixologik barqarorligi va emotsional zo‘riqishlarni kamaytirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Biroq autizm spektridagi bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalarini pedagogning psixologik barqarorligini ta’minlash bilan integratsiyalashgan holda o‘rganish hali yetarli darajada chuqur tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, psixologik diagnostika hamda tajriba-sinov (eksperimental) usullardan foydalanildi. Pedagoglarning emotsional holati va stressga chidamliligi maxsus psixologik so‘rovnomalar va kuzatuv jadvallari orqali baholandi. Shuningdek, autizm spektridagi bolalarning ijtimoiy moslashuvi va emotsional rivojlanish dinamikasi amaliy mashg‘ulotlar davomida kuzatildi. Olingan natijalar sifat va miqdoriy tahlil asosida umumlashtirildi hamda ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalarining samaradorligi baholandi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, autizm spektridagi bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalaridan foydalanish ularning ijtimoiy moslashuv darajasini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, bolalarda muloqotga kirishish, tengdoshlar bilan hamkorlik qilish, emotsiyalarni ifodalash va o‘zini boshqarish ko‘nikmalarida ijobiy dinamik o‘sish kuzatildi.

Pedagoglar faoliyatida ham sezilarli o‘zgarishlar qayd etildi. Ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalarini qo‘llagan o‘qituvchilarda stressga chidamlilik darajasi oshgani, emotsional zo‘riqish va kasbiy charchoq holatlari kamaygani aniqlangan. Pedagoglarning o‘z kasbiy faoliyatiga nisbatan motivatsiyasi va o‘ziga ishonchi mustahkamlanganligi kuzatildi.

Tahlil natijalari ijtimoiy-emotsional yondashuvlar nafaqat autizm spektridagi bolalarning maktabga tayyorgarligini yaxshilashga, balki pedagogning psixologik barqarorligini ta’minlashga ham kompleks ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Bundan tashqari, ta’lim jarayonida emotsional qo‘llab-quvvatlash muhitining yaratilishi o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, autizm spektridagi bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalarini qo‘llash kompleks pedagogik-psixologik samaradorlikka ega. Bu yondashuv bir tomondan bolalarning ijtimoiy moslashuvi, emotsional o‘zini boshqarishi va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirsa, ikkinchi tomondan pedagoglarning kasbiy faoliyatdagi emotsional yuklamasini kamaytiradi.

Natijalar mavjud ilmiy qarashlar bilan solishtirilganda, ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalari inklyuziv ta’lim sharoitida nafaqat o‘quvchi rivojlanishiga, balki pedagogning psixologik holatiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatishi tasdiqlandi. Bu esa SEL yondashuvining ikki tomonlama — ham o‘quvchi, ham pedagog uchun foydali ekanligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, adqiqot jarayonida pedagoglarning psixologik barqarorligi oshishi ularning stressli vaziyatlarga nisbatan chidamliligini kuchaytirgani, kasbiy motivatsiya va o‘z-o‘zini baholash darajasini yaxshilagani aniqlandi. Bu holat ta’lim jarayonida emotsional qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Umumiy holatda aytganimizda ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalarini amaliyotga tizimli joriy etish inklyuziv ta’lim sifatini oshirish, autizm spektridagi bolalarning maktabga moslashuvini yengillashtirish hamda pedagoglarning kasbiy barqarorligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari asosida shuni xulosa qilish mumkinki, autizm spektridagi bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalaridan foydalanish yuqori pedagogik va psixologik samaradorlikka ega. Ushbu yondashuv bolalarning ijtimoiy moslashuvi, emotsional rivojlanishi hamda kommunikativ ko‘nikmalarini shakllantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shu bilan birga ijtimoiy-emotsional ta’lim texnologiyalari pedagoglarning psixologik barqarorligini mustahkamlashda muhim omil bo‘lib, ularning stressga chidamliligini oshiradi, kasbiy charchoqni kamaytiradi hamda emotsional o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa inklyuziv ta’lim jarayonida pedagog faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur texnologiyalarni ta’lim amaliyotiga tizimli joriy etish nafaqat autizm spektridagi bolalarning maktabga tayyorgarligini yaxshilaydi, balki pedagogning psixologik farovonligini ta’minlash orqali butun ta’lim jarayonining sifatini oshiradi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Inklyuziv ta’lim tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent, 2020.
2. Shukurova, M. S. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
3. Karimov, B. A. Inklyuziv ta’lim va psixologik yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
4. G‘afforova, Z. R. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: Noshir, 2020.
5. UNICEF. Inklyuziv ta’lim bo‘yicha metodik qo‘llanma. – Toshkent, 2022.
6. Vygotsky, L. S. Pedagogik psixologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1983.
7. Goleman, D. Emotsional intellekt. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018 (tarjima nashr).
8. UNESCO. Inclusive Education Guidelines. – Paris, 2021.

References

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan “On Improving the Inclusive Education System.” – Tashkent, 2020.
2. Shukurova, M. S. *Fundamentals of Special Pedagogy*. – Tashkent: O‘qituvchi, 2019.
3. Karimov, B. A. *Inclusive Education and Psychological Approaches*. – Tashkent: Fan va texnologiya, 2021.
4. G‘afforova, Z. R. *Child Psychology*. – Tashkent: Noshir, 2020.
5. UNICEF. *Inclusive Education Methodological Guide*. – Tashkent, 2022.
6. Vygotsky, L. S. *Foundations of Pedagogical Psychology*. – Moscow: Pedagogika, 1983.
7. Goleman, D. *Emotional Intelligence*. – Tashkent: O‘qituvchi, 2018 (translated edition).
8. UNESCO. *Inclusive Education Guidelines*. – Paris, 2021.